

“VATANPARVARLIK” KONSEPTINING SEMANTIK STRUKTURASI

Yusupova Marjona Ikromjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti 10.00.11 – Til nazariyasi. Amaliy va kompyuter lingvistikasi mutaxassisligi tayanch doktoranti

Marjonayusupova1995@gmail.com

Annotatsiya: “Vatanparvarlik” konseptining verbalizatiya jarayoni sotsiolingvistik makonda juda keng tarqalgan hodisadir. Shu munosabat bilan, shak-shubhasiz, vatanparvarlik semasi va uning hosilalari tuzilishining semantic ma’no tadqiqi bugungi tilshunoslarning dolzarb izlanish nuqtasiga aylangan. Taqdim etilgan kontseptni ifodalovchi leksema xalqaro miqyosda qo‘llanilganligi sababli turli xil boshqaruv shakllari (masalan, sodiqlik), tarixiy va ma’naviy qadriyatlarga ega bo‘lgan mintaqalarda semantik bog‘liqlikka ega.

Kalit so‘zlar: semantika, semantik tuzilma, derivatsiya, vatanparvarlik, konsept, talqin, mazmun salohiyati, diskursiv ma’nolar, kognitiv lingvistika.

Аннотация: Вербализация концепта «патриотизм» является довольно распространенным явлением в социолингвистическом пространстве. В этой связи, бесспорно, смысло-содержательное поведение структуры семы патриотизм и ее производных представляет предмет научного интереса. Будучи интернациональной по употреблению, лексема, репрезентирующая представленный концепт, имеет семантические корреляты в регионах с разной формой правления (например, верноподданничество), историческим и духовным багажом.

Ключевые слова: семантика, семантическая структура, деривация, патриотизм, концепт, интерпретация, содержательный потенциал, дискурсивные значения, лингвокогнитивистика

Abstract: The verbalization of the concept of "patriotism" is a fairly common phenomenon in the sociolinguistic space. In this regard, there is no doubt that the meaningful behavior of the structure of the sema patriotism and its derivatives is a subject of scientific interest. Being international in use, the lexeme representing the

presented concept has semantic correlates in regions with different forms of government (for example, allegiance), historical and spiritual baggage.

Keywords: semantics, semantic structure, derivation, patriotism, concept, interpretation, content potential, discursive meanings, cognitive linguistics

«Vatanparvarlik» kontsepsiyasining semantik xatti-harakati madaniyat, sotsiologiya, tarix, falsafa va tilshunoslik mutaxassislari eʼtiborini qayta va qayta oʻziga jalb qiladigan ruhiy tuzilmalardan biridir. Olamning rus, ingliz va oʻzbek tillaridagi manzarasi makonida taqdim etilgan kontsepsiya tarbiyaviy, axloqiy va maʼnaviy qadriyatlar tizimini aks ettiradi va ramziy ijtimoiy dominant boʻlib, oʻz-oʻzini identifikatsiya qilish jarayonlarini qayd etadi. Maʼlumki, til birliklari ona tilida soʻzlashuvchilarning atrofdagi voqelik haqidagi gʻoyalarini qayd etadi.

Turli tarixiy davrlarda bu tushuncha ijtimoiy yoki siyosiy kuchlarga mansublik, ichki maydonda yoki mamlakat tashqarisida Vatan manfaatlarini himoya qilish faoliyatida ishtirok etish kabi ekstralingvistik omillar taʼsirida yuzaga kelgan assotsiativ aloqalarning mazmuni yoki tizimida maʼlum oʻzgarishlarga uchradi. Shu munosabat bilan oʻrganilayotgan til birligini sinxron-diaxron usul asboblari yordamida koʻrib chiqish maqsadga muvofiqdir. Til ilmi lingvistik-kognitiv yoʻnalishi inson faoliyatiga bagʻishlangan tadqiqotlar toʻplamida yuqori talabni koʻrsatadi.

«Vatanparvarlik» kontsepti oʻzining tabiatiga koʻra ambivalent (noaniq)dir, chunki u bir tomondan har bir til dunyoqarash tizimiga xos boʻlgan gʻoyalar va maʼnolar toʻplamini aks ettiradi, ikkinchi tomondan – xalqaro til birligini oʻzlashtirish hodisasini tasvirlaydi. Ilk antik davrdan boshlab «vatanparvarlik» tushunchasi oʻz davlati va xalqiga sadoqat, Vatanga fidokorona xizmat qilish, tugʻilgan joyi va yashash joyini alohida ahamiyatga oliy dominant sifatida individual darajada anglash maʼnosida qoʻllanilgan [3].

«Vatanparvarlik» kontsepsiyasining muammoli komponenti tilning ushbu birligini ijtimoiy ahamiyatga ega hodisalarni nomlash jarayonida faol ishtirok etuvchi element sifatida ifodalaydi. Taqdim etilgan lugʻat birligini ifodalash rejasi ijtimoiy va

madaniy nutqqa xos bo‘lgan kontekstdagi sinonimik-antonimik jarayonlar bilan belgilanadi. «Vatanparvarlik» kontseptsiyasining semantik salohiyatini ro‘yobga chiqarish ham butun ijtimoiy-madaniy vaziyatning, ham shaxs, guruhlar yoki butun jamiyatning ma‘lum ruhiy va axloqiy konstantalarga murojaati belgisi bo‘lib xizmat qiladi. Kontseptsiya nominativ funksiyasi mazkur mavhum otning mantiqiy-semantik mazmunini to‘ldirishda ma‘lum bir nutq vaziyati sharoitida semalar o‘rtasidagi konversiv, qisman, umumiy va boshqa turdagi munosabatlarni rivojlanishiga erishgan holda aks etadi.

Kontekstli va lingvistik sinonimiya munosabatlarida ifodalangan qiymat potentsiali gipersemaning (yoki tanlangan semalardan birining) ma‘nosini barqaror so‘zlar birikmalariga ham, kolokatsiyalarga ham bog‘laydi [1, p. 174]. *Vatanparvarlik yoxud patriotizm* so‘zining semantik hajmini ifodalash kontseptsiyaning hosilaviy xususiyatini ifodalovchi mazmun xilma-xilligi paydo bo‘lishini qayd etadi. Semantik komponentning yuqori o‘zgaruvchanligiga qaramay, dominant tomonidan ishlab chiqarilgan hosilalarning soni cheksiz emas: hosil qilingan so‘zlar asl, tub ma‘noni kengaytiradi yoki toraytiradi hamda uni tarixiy jihatdan rivojlantiradi. “Vatanparvarlik”/ “Patriotlilik” derivati ma‘lum bir moddiylashtirilgan sifat, ruhni tanlash, shaxs ichki dunyosining xususiyatini ifodalaydi. Anglab bo‘lmaydigan, noaniq mohiyatga ega bo‘lgan holda “vatanparvarlik” leksemasi empirik muloqot amaliyotida ikkinchi darajali, hosilaviy ma‘no sifatida belgilanishi mumkin.

Bu patriotizm va vatanparvarlik o‘rtasidagi sinonimik yaqinlashuv kontseptual tuzilmaning yangi qirralarini belgilab berib, «vatanparvarlik» kontseptining semantik maydonini tashkil qiladi. Monarxiya boshqaruv shakliga ega bo‘lgan shtatlarda vatanparvarlik sodiqlik mavzusining sinonimik maydoni bilan aloqa qiladi, chunki ikkala aqliy birlik ham hokimiyatga sodiqlik va zarurat tug‘ilganda hukmdor hamda davlatni himoya qilishga tayyorlikni nazarda tutadi. Rasmiy tuzilmaviy pozitsiyadan antonimik namoyon bo‘lish bir va ko‘p ildizli antonimiya, shuningdek, iboralar

(masalan, Vatan farovonligi uchun g‘amxo‘rlik g‘oyalariga xiyonat qilish) darajasida amalga oshiriladi.

Vatanparvarlik leksemasini uning variantlarida zanjir tarzida realizatsiyalash yondosh so‘zlar bilan o‘zaro birikish jarayonida dolzarb bo‘lgan, ammo lug‘aviy ma’nolar qatorida qayd etilmagan konnotativ-semantik ko‘rinishlarni taqdim qilish imkonini beradi. *Vatanparvarlik* semantik ta’limining ikki valentli tuzilishi ushbu birlikning metaforizatsiya va metonimizatsiya modellariga ko‘ra o‘zgartirishga tayyorligini ko‘rsatadi.

Mavhum otni idrok etishning o‘ziga xos xususiyati olamning sodda manzarasida uni universal sifatida aks ettirishi, ifoda rejasini u qo‘llaniladigan jamiyatning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga qarab o‘zgartirishidir. *Vatanparvarlik*ning mavhum kognitiv obyekt maqol va matallarda, adabiy va musiqiy ijodda qo‘llaniladi, tasviriy hamda kino san’atida janr hosil qiluvchi dominant sifatida ishlaydi, uning semantik proyeksiyasi so‘zning hozirgi ma’nosi aqliy aniq chegaralarini shakllantirishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, “vatanparvarlik” gipersemasi o‘z semantik salohiyatini yaxlit ma’noni kengaytirish yoki toraytirish orqali kontseptning derivativ xususiyatini tashkil etuvchi hosilalarda ochib beradi. Aniq ma’nolar majmui semantik maydonning bir qator xususiyatlarini ifoda etuvchi so‘zlarni qo‘llash misollarini aniqlash va tavsiflash imkonini beradigan tavsiflovchi hamda reprezentiv funksiyalarini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Glebkin V.V. Leksik semantika: madaniy-tarixiy yondashuv. – M.: Gumanitar tashabbuslar markazi, 2012. – 256 b.
2. Knyazeva M. Rossiyada vatanparvarlik: ruhiy dunyongizni qanday tartibga solish kerak [Elektron resurs]. 2023 yil 12 mart. – URL:<https://www.mk.ru/social/2023/03/12/patriotizm-v-rossii-kak-privesti-v-poryadok-svoy-dushevnyy-mir.html?ysclid=lh09x7rhst367412516> (kirish sanasi: 25.04.2023).

3. Luidji A. Madaniyat psixologiyasi. – Xarkov: Gumanitar markaz, 2016. – 480 b.
4. Yusupova, M. . (2023). LINGUOCULTURAL PECULIARITIES OF THE CONCEPT “PATRIOTISM”. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(4 Part 2), 116–118. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/13232>